

УДК 338.43.01:338.4:346(477+061.1)

Дугієнко Н.О.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародної
економіки та економічної теорії
Анікєєва Д.О.
Запорізький національний університет

НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ КРАЇН ЄС ТА УКРАЇНИ

Dugienko N.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of international economics and economic theory
Anikieieva D.O.
Zaporizhzhya National University

NON-TARIFF REGULATIONS AS SECURITY MEASURE OF DOMESTIC MARKET OF EU COUNTRIES AND UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні економічні відносини багато в чому визначаються умовами, встановленими міжнародними організаціями, що регулюють діяльність у різних сферах. Останнім часом використання заходів тарифного регулювання значно обмежується прийнятими угодами у межах торговельних союзів та організацій, і навпаки нетарифні заходи стають найбільш численною та різноманітною категорією інструментів торговельної політики, бо через їх використання країни вирішують комплекс завдань зовнішньої та внутрішньої політики. Це пов'язано, насамперед, з глобальними процесами лібералізації торгівлі та створенням Світової організації торгівлі (СОТ), членство у якій передбачає прийняття певних зобов'язань щодо обмеження митних тарифів. Зазначимо, що європейські стандарти суттєво вплинули на формування основних принципів і правил торгівлі СОТ, стали ключовими у відносинах із країнами світу. Проте інтереси Європейського Союзу (ЄС) часто домінують при виборі способів та інструментів реалізації торговельних відносин ЄС з третіми країнами. Так, саме з метою створення сприятливих умов для національних виробників у практиці міжнародної торгівлі ЄС використовуються нетарифні обмеження, що дозволяє значною мірою уникнути встановлених СОТ норм і правил.

Нині перед Україною, яка прагне розширити географію експорту, постають питання про можливість виходу вітчизняної продукції на нові ринки, що потребує приведення нормативно-правового забезпечення, насамперед у сфері стандартизації та сертифікації продукції, у відповідність до європейського, що й надає дослідженню проблем нетарифного регулювання актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів функціонування нетарифного регулювання присвячені праці вітчизняних і зарубіжних вчених і спеціалістів О. Гребельника, Т. Корневої, Л. Крупки, І. Дюмулена, В. Ідрісової, А. Мазаракі, Т. Мельник, Л. Письмаченко та ін. Питання вибору векторів економічної інтеграції досліджено в роботах І. Бураковського, В. Мовчан, І. Насадюка, І. Пузанова та ін. Аналіз результатів останніх досліджень підтверджує доцільність продовження вивчення нетарифного регулювання як засобу захисту внутрішнього ринку країн ЄС та України.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі ролі Європейського Союзу як інтеграційного об'єднання в міжнародній торгівлі, дослідженні системи нетарифного регулювання у країнах ЄС, визначенні основних проблем узгодження українського законодавства з європейським у сфері нетарифного регулювання міжнародної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Єдиний ринок – одне із найбільших досягнень Європейського Союзу та запорука його економічного лідерства. Сьогодні ЄС є основним учасником міжнародної торгівлі та яскравим прикладом широкої інтеграції, хоча конкурентоспроможність європейських компаній зростає повільніше порівняно з Японією і США [1]. Це можна пояснити постійним розширенням масштабів ЄС за рахунок нових членів, а також відмінностями в рівнях розвитку економіки між країнами. Показники стану зовнішньоторговельного сектора ЄС демонструють його високу динамічність та гармонічне поєднання потоків експорту та імпорту. Що стосується географічної структури зовнішньої торгівлі ЄС, то вона характеризується торговельним обміном у рамках регіону. Майже 60% усього торговельного обороту припадає на взаємну торгівлю країн-членів, що є наслідком функціонування єдиного внутрішнього ринку, відсутністю тарифних і більшості нетарифних бар'єрів, застосування єдиних стандартів, узгоджених податків, єдиних правил конкуренції й єдиної валюти [1].

Зазначимо, що бар'єри у міжнародній торгівлі поділяють на дві групи. До першої групи відносять різні види природних бар'єрів (географічну відстань між країнами, інфраструктуру транспортування вантажів тощо). Проте внаслідок посилення глобалізації, технічного і технологічного прогресу буде зменшуватися вплив цих бар'єрів на величину товаропотоків. Друга група – це інструменти зовнішньоекономічної політики, що розробляються урядами країн і безпосередньо впливають на рівень ввезення і вивезення товарів. До них належать усі використовувані заходи тарифного і нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі [2, с. 17]. Зауважимо, що 20 років тому середній рівень мит у світі досягав 50 – 70% від вартості товару, а в останні роки 10 – 20% у країнах, що розвиваються, і лише 3–5% в економічно розвинених країнах [3, с. 18].

Важливо звернути увагу на те, що система нетарифного регулювання ЄС розкриває прагнення країн-членів зміцнити позиції своїх компаній на світових ринках та забезпечити їх конкурентоспроможність, гарантувати економічну та продовольчу безпеку, а також захистити певні сфери та галузі національних економік від конкуренції з боку виробників третіх країн, поступово адаптуючи національних виробників до глобальної конкуренції. Крім того використання нетарифного регулювання дозволяє проводити гнучку політику як відносно певних країн, так і конкретних видів товарів. На сучасному етапі активно використовуються всі нетарифні інструменти: заборона окремих видів експорту або імпорту, ліцензування, квотування, патентування, сертифікація, стандартизація, застосування нормативів та лімітів, встановлення індикативних цін, екологічний, фітосанітарний, ветеринарний, валютний та інші види контролю. До того ж на практиці на них часто впливають різні політичні фактори.

Зазвичай нетарифний захист конкретних видів товарів орієнтований на підтримку конкурентоспроможності національних товаровиробників. Це стосується, насамперед, тих товарів, які потребують захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом збільшення обмежень у торгівлі. Підтвердженням цього є те, що найбільшим захистом нетарифними обмеженнями у ЄС користуються готові вироби, зокрема одяг і текстиль (87,21%), а також залізо і сталь (51,94%) (табл. 1). Високий рівень захисту товарних ринків спостерігається також у Індії, де машини та транспортні засоби, продукція сільського господарства, одяг і текстиль характеризуються рівнем захисту відповідно у 28,11%, 42,24% і 80,58%, що пов'язано з підтримкою галузей на їх початкових етапах розвитку і неможливістю конкурувати з імпортними товарами.

Таблиця 1

Частка товарних позицій, до яких застосовується будь-який нетарифний захід відносно до усіх товарних позицій, по кожній товарній групі, у %

Товарна позиція	Китай	Японія	США	Канада	Індія	Гонконг	Європейський Союз
Сировина	6,46	7,49	4,69	3,23	35,37	0,35	1,98
Продукція сільського господарства	7,30	7,69	4,56	3,52	42,24	0,41	2,30
Продукція добувних галузей	1,51	6,31	5,44	1,51	2,37	0,00	0,47
Готові вироби	8,00	5,08	5,23	20,89	27,18	0,49	10,77
Залізо і сталь	44,85	0,48	42,24	83,33	0,00	0,44	51,94
Хімічні товари	3,90	1,15	3,35	0,16	16,37	0,00	4,18
Інші напівфабрикати	1,36	0,64	4,59	1,4	28,18	0,08	0,86
Машини і транспортні засоби	14,02	0,05	5,18	0,11	28,11	0,00	2,41
Одяг і текстиль	2,85	23,06	1,13	81,26	80,58	0,00	87,21
Інші споживчі товари	5,05	0,68	0,92	0,35	61,17	0,00	4,82
Усі товари	7,62	5,61	5,08	16,88	34,66	0,08	5,79

Джерело: складено авторами на основі [4]

Як зазначалося вище, заходи нетарифного регулювання включають різні інструменти, кожен з яких працює на досягнення певної цілі. Вони відрізняються і своєю природою, і конкретним проявом. Так, вони можуть існувати у вигляді стандартів, технічних норм та правил, вимог щодо техніки безпеки товарів, вимог до пакування, маркування та інших технічних характеристик продукції. До технічних бар'єрів належать і декілька специфічних сфер – санітарні, ветеринарні та фітосанітарні правила і норми. Контроль за цінами та кількісні обмеження є більш жорсткою формою нетарифного регулювання. Технічні бар'єри застосовуються найчастіше – ними регулюється майже 2/3 міжнародної торгівлі, а контроль за цінами та кількісні обмеження застосовуються до 20% світової торгівлі [4].

У різних секторах економіки обсяг нетарифних обмежень залежить як від технічних, так і від економічних чинників. Наприклад, деякі товари, зокрема продукція сільського господарства або виробництво електричного устаткування, підпадають під жорстке регулювання з урахуванням принципів захисту прав споживачів, охорони довкілля та технічних стандартів. Інші товари за своєю природою менше регулюються законодавчими та нормативними актами. Але в цілому нетарифні заходи мають

захищати національного товаровиробника та забезпечувати якість та безпечність продукції, що імпортується. Згідно з даними офіційного сайту ЮНКТАД, найбільш часто використовуються санітарні і фітосанітарні заходи для продовольчої продукції (харчові продукти – 57%, овочі – 69,2%, живі тварини – 71,3% товарних ліній). Технічні бар'єри значно менші за часткою покриття товарних ліній (20–40%), але застосовуються до усіх товарних позицій. Кількісні обмеження застосовуються відносно рівномірно для більшості товарних позицій (12–18%), з деяким переважанням для продовольчої продукції (харчові продукти – 20,3%, овочі – 27,1%, живі тварини – 33,4%) [4].

Зазначимо, що серед нетарифних заходів, які використовують країни ЄС, домінують технічні бар'єри. Так, кількість ініційованих заходів у 2008–2012 рр. коливається в межах 50 – 77 одиниць. Активно застосовуються санітарні і фітосанітарні заходи (у 2012 р. їх кількість становила 31 одиницю), що зумовлено жорсткими вимогами щодо безпечності продукції. Використання антидемпінгових та компенсаційних заходів суттєво не змінювалось протягом аналізованого періоду (табл. 2).

Таблиця 2

Застосування нетарифних заходів країнами ЄС у 2008-2012 рр., кількість заходів

Рік	Антидемпінгові заходи		Компенсаційні заходи		Санітарні та фіто-санітарні заходи		Технічні бар'єри
	Ініційовані	Діючі	Ініційовані	Діючі	Ініційовані	Діючі	Ініційовані
2008	18	16	2	1	19	8	67
2009	15	10	6	1	28	12	64
2010	17	7	4	3	24	14	50
2011	20	13	4	3	20	7	63
2012	14	5	6	1	31	15	77

Джерело: складено авторами на основі [5]

Уникнення розбіжностей у технічних нормах досягається через наявність у країнах сучасної системи технічного регулювання, яка б відповідала загальноєвропейським міжнародним правилам і нормам міжнародних організацій зі стандартизації – ISO, IEC, ITU. Основними складовими системи технічного регулювання є стандартизація, оцінка відповідності (сертифікація товарів, робіт, послуг), метрологія, акредитація органів з оцінки відповідності та випробувальних і калібрувальних лабораторій [5].

ЄС використовує систему технічного регулювання, що на сучасному етапі визнається найефективнішою для міжнародного співробітництва. Завдяки уніфікації технічного регулювання як одного з основних елементів, що забезпечують вільне пересування товарів, капіталу та послуг, було створено єдиний загальноєвропейський ринок. Для цього Європейським Союзом було розроблено директиви за відповідними категоріями товарів та послуг у межах суттєвих вимог до охорони здоров'я і безпеки. Так, у 1973–1999 рр. задекларовано 24 директиви, які стосувались низьковольтного устаткування (73/23/ЄЕС), безпеки іграшок (88/378/ЄЕС), будівельних товарів (89/106/ЄЕС), медичного устаткування (93/42/ЄЕС), безпечності машинного устаткування (98/37/ЄЕС), радіоустаткування (1999/5/ЄС) та ін. У цей період у Європейському Союзі розширювались і традиційні стандарти, до них розроблялись і специфікації для окремих товарів [6, с. 67]. На сучасному етапі продовжується процес розширення сфери застосування директив шляхом витіснення старих технічних специфікацій та розширення кола товарів (послуг), що підпадають під загальноєвропейське технічне регулювання [2, с. 24].

Варто зазначити, що підтвердженням ефективності розглянутого підходу до технічного регулювання є угоди про взаємне визнання результатів оцінки відповідності стандартів з такими країнами, як США, Канада, Японія, Австралія, Швейцарія. У країнах – членах ЄС вільне переміщення товарів ґрунтується на «Новому підході» до технічної гармонізації та стандартизації (прийнятому у 1985 р.) і «Глобальному підході» у сфері оцінки відповідності (прийнятому у 1989 р.) [7, с. 61]. Вказані підходи реалізуються через відповідні інструменти – директиви ЄС.

Необхідність приведення вітчизняних норм стандартизації та сертифікації продукції у відповідність до європейських пов'язана з тим, що країни ЄС є значним торговельним партнером України. Так, у 2012 р. експорт з України до країн ЄС становив 17081 млн. дол., а частка у сумарному експорті – 24,8%. Імпорт з країн ЄС становив 26156 млн. дол., а частка у сумарному імпорті становила 30,9%. У 2013 році частка експорту товарів з України до країн Європейського Союзу зросла до 26,5% загального обсягу експорту, частка імпорту товарів з країн ЄС в Україну збільшилася до 35,1% [8]. Крім того, вступ України до СОТ вимагає від нашої країни привести національний торговельний режим у відповідність з нормами та принципами угод СОТ. У зазначеному контексті Україною повинен надаватися пріоритет використанню міжнародних (над регіональними та національними стандартами інших країн) стандартів, вказівок та рекомендацій, як основи для власних стандартів, технічних регламентів та відповідних процедур оцінки відповідності.

Відомо, що успішна діяльність підприємств або різних галузей економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках залежить від того, наскільки їх продукція відповідає стандартам якості. Через це проблема забезпечення і підвищення якості продукції є актуальною для усіх країн і підприємств, і від її

вирішення залежить ефективність національної економіки. Управління якістю тісно пов'язане зі стандартизацією. Вплив стандартизації на підвищення якості продукції здійснюється через комплексну розробку стандартів на сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі, обладнання, готову продукцію, а також визначення у стандартах технологічних вимог і показників якості, єдиних методів випробовування і засобів контролю. Тож вітчизняні підприємства можуть розраховувати на збільшення експорту до країн Європейського Союзу тільки за умови, що їх продукція буде відповідати європейським стандартам якості і безпеки.

Спробою вирішити проблеми відповідності української продукції міжнародним стандартам на законодавчому рівні можна вважати Указ Президента № 187/2012 про Національний план дій на 2012 р. щодо введення Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [9], що передбачає розробку близько 80% національних стандартів, узгоджених з міжнародними, відміну застарілих нормативних документів, які їм суперечать. Цим самим Указом скасовується обов'язкова державна реєстрація заводських технічних умов.

Багато науковців і практиків вважають, що з прийняттям законів «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності», «Про стандартизацію», «Про підтвердження відповідності», «Про акредитацію органів з оцінки відповідності», національна система технічного регулювання буде відповідати міжнародним вимогам. Поки що європейські директиви впроваджуються в Україні як технічні регламенти – в Україні діє 44 технічних регламенти, що створені на базі директив ЄС. Вони стосуються медичних виробів, побутової хімії, засобів індивідуального захисту, обладнання та вимірювальних приладів, іграшок, піротехніки, катерів. Завдяки таким заходам українська продукція має визнаватися такою, що відповідає європейським технічним регламентам. Однак не всі національні стандарти узгоджені з нормами ЄС, а це є перешкодою для автоматичного визнання відповідності української продукції нормам Європейського Союзу.

Висновки з даного дослідження. Застосування нетарифних методів – ефективний засіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом установлення певних вимог до суб'єктів господарської діяльності. Проте під час формування державної зовнішньоекономічної політики необхідно зважено підходити до застосування цих методів, керуючись насамперед національними інтересами держави.

Інтеграція України до внутрішнього ринку Європейського Союзу з одночасним уникненням високих нетарифних обмежень у двосторонній торгівлі можлива за умов приведення національної системи регулювання у відповідність до європейської, бо основними перешкодами у торгівлі виступають не імпорتنі тарифи, а технічні бар'єри і санітарні вимоги (вимоги до безпечності та якості продукції, її характеристик, процедури оцінки відповідності). Повноправне членство в міжнародних організаціях зі стандартизації надає Україні можливість захищати інтереси національних виробників при розробці міжнародних стандартів з метою підвищення якості й конкурентоспроможності вітчизняної продукції, захисту прав споживачів. До того ж, участь українських технічних комісій у роботі Європейського комітету зі стандартизації дає змогу українським фахівцям використовувати європейські стандарти під час розробки національних стандартів, використання яких може сприйматись як доказ відповідності вимогам європейських технічних регламентів.

Отже, нетарифне регулювання виконує комплекс завдань, які спрямовані на захист внутрішнього ринку та національних інтересів держави від зовнішніх економічних та політичних загроз.

Література

1. Statistics / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
2. Мельник Т.М. Нетарифне регулювання у країнах ЄС / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 2. – С. 15–28.
3. Идрисова В.В. Теоретические вопросы применения нетарифных мер регулирования во внешней торговле / В.В. Идрисова. – М. : Изд-во Института Гайдара, 2011. – 152 с.
4. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.asp>
5. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.wto.org
6. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: монографія / За ред. О.О. Ашуркова; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк: Юго-Восток, 2012. – 406 с.
7. Письмаченко Л.М. Нетарифне регулювання як інструмент економічної політики держави у зовнішньоторговельних відносинах / Письмаченко Л.М. // Економіка і держава. – 2007. – № 9. – С. 60–63.
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
9. Про Національний план дій на 2012 рік щодо введення Програми економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України №187/2012 від 12.03.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/2012>

References

1. Statistics / European Commission, available at : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
2. Melnyk, T.M. and Puhachevska, K.S. (2014), "Non-tariff regulation in EU countries", *Visnyk KNTEU*, no. 2, pp. 15–28.
3. Idrisova, V.V. (2011), *Teoreticheskiye voprosy primeneniya netarifnykh mer regulirovaniya vo vneshney torgovle* [Theoretical questions of application of non-tariff regulation measures in foreign trade], Izd-vo Instituta Gaydara, Moscow, Russia, 152 p.
4. United Nations Conference for Trading and Development, available at: <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.asp>
5. World Trade Organization, available at: www.wto.org
6. Ashurkova, O.O. (2012), *Ekonomichnyi suverenitet derzhavy ta napriamy yogo pravovogo zabezpechennia* [Economic sovereignty of the state and trends of its legal support], monograph, Yugo–Vostok, Donetsk, Ukraine, 406 p.
7. Pismachenko, L.M. (2007), "The non-tariff regulation as instrument of economic politics of the state in foreign trade relations", *Ekonomika i derzhava*, no. 9, pp. 60–63.
8. State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua/>.
9. Decree of President of Ukraine, (2012), "About the National plan of operating on 2012 in relation to introduction of Program of economic reforms on 2010 – 2014 "Solvent society, competitive economy, effective state", no.187, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187/2012>

УДК 338.2;330.322.12:330.55

Рамський А.Ю.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, менеджменту та економіки
Київський університет імені Бориса Грінченка

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Ramskyi A.Y.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor of the department
of finances, management and economics
Borys Grinchenko Kyiv University

THEORETICAL POSITIONS OF FORMING THE MARKET OF INVESTMENTS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Визначальним фактором у забезпеченні процесів збалансування ресурсів фінансової системи країни є залучення заощаджень домогосподарств на прийнятних для них умовах. Трансформація заощаджень у інвестиційний потенціал, беручи до уваги попередній негативний досвід інвестування, факти безкомпенсаційної втрати фінансових ресурсів домогосподарств, низький рівень мотиваційної та безризикової привабливості інвестиційних продуктів, потребує законодавчого закріплення надання державних гарантій на інвестиційні продукти та формування належного й цивілізованого ринку інвестицій.

Встановлення детермінантів функціонування ринку інвестицій в Україні та визначення умов участі на ньому домогосподарств позитивно позначатиметься на процесах розширеного відтворення ВВП та посилить стабільність економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізуються питання обґрунтування концептуальної основи формування ринку інвестицій в частині його спроможності забезпечення реалізації інвестиційного потенціалу, який формалізується саме на ринку інвестицій. Проблема формування інвестиційного ринку присвячена роботі І.О. Бланка, О.В. Богоявленського, Т.Л. Васильєвої, Ю.М. Воробйова, Ю.В. Гаврук, І.М. Кобушко, Л.Я. Кузнецової, С.Р. Москвіна, А.М. Ніколаєвої, К.В. Паливоди, О.Б. Трояновської, О.Л. Франченко, В. В.Хохлова, В.В. Шеремета, А.М. Шульміна та інших. Проте, у більшості публікацій надається лише визначення термінів «інвестиційний ринок та ринок інвестицій» як фіксованого місця здійснення інвестицій або як сукупності економічних відносин суб'єктів ринку, а також структура ринку, що об'єднує значну кількість ринків у різному поєднанні та трактуванні (нерухомості, фондового ринку, фінансових послуг, валютного ринку, банківського і страхового ринку, ринку золота та інших дорогоцінних металів тощо), загальна характеристика учасників ринку без визначення умов досягнення рівновага попиту та пропозиції на цьому ринку у розрізі окремих інвестиційних продуктів та ін.